

ЗЕМАЉСКИ ДУГОВИ

Иво Андрић у причи

приредио
Милован Марчетић

Copyright © 2012 овог издања, ЛАГУНА

ЕДИЦИЈА
ТАЛАСИ

Књига 5

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ЗЕМАЉСКИ ДУГОВИ

САДРЖАЈ

Данило Киш, ДУГ 9

* * *

Ивана Димић, ПРИЧА КОЈА ЈЕ ИМАЛА СЕНКУ 25

Драгослав Михаиловић, ЛЕПО ПИСАЊЕ 31

Мирослав Јосић Вишњић, ПРИЧА О ЋУПРИЈИ
НА МОСТОНГИ 55

Данило Николић, ЗНАК ПОРЕД ПУТА 79

Гордана Ђирјанић и Хуан Октавио Пренс, КОНЗУЛ
И РЕЦИТАТОРКА 85

Миљисав Савић, ЛЉУБАВНО ПИСМО ИЛИ ПРИЧА
О СВЕЗНАЈУЋЕМ ПРИПОВЕДАЧУ 107

Љиљана Ђурђић, ПИСАЦ У НОВЕМБРУ 117

Васа Павковић, ДАЛЕКИ, ДАЛЕКИ СУСРЕТ 131

Вида Огњеновић, ПЕСМА СА 60. СТРАНЕ 139

Игор Маројевић, КРАЈ ПУТА 145

Милован Марчетић, ШТА ВАМ ЈЕ У СРЦУ?	159
Јовица Аћин, ЗАРАЗА	173
Владимир Кеџмановић, ТУРСКА ВАЗНА	183
Михајло Пантић, ЛЕОНАРДО, ПЉАЧКАШ БЕНЗИНСКЕ ПУМПЕ	191
Вуле Журић, АГРАМЕРСКИ ДОМИНО	203
Мирко Демић, СЛЕПИ КОЛОСЕЦИ ЧЕКАЊА	213
Дејан Стојиљковић, МРТВЕ СТВАРИ	227
Дејан Симоновић, ОТИСАК	243
Милета Продановић, И-МЕЈЛ ИЗ 2000.	253
Весна Перић, СВЕ О МОЈОЈ БАКИ	271
Ратко Дангубић, НА КАНЛИ КУЛИ	283
Никола Маловић, АНДРИЋ И ЂАВО	299
Миодраг Вуковић, ЧОВЕК КОЈИ ЋЕ УПОЗНАТИ АНДРИЋА	319
Зоран Ђирић, КАД СВЕЦИ МАРШИРАЈУ	327
Ђорђе Писарев, КАФА ИЛИ ЧАЈ?	343
Јаков Гробаров, ХИЉАДАРКЕ ОД НОБЕЛОВЦА	349
Миодраг Раичевић, ФОРСИРАЊЕ КАЛЕМЕГДАНА	353
Сава Дамјанов, ДРИНА НА ЂУПРИЈИ.	359
Светислав Басара, ПОСЛЕДЊИ ДАНИ И СМРТ ИВЕ АНДРИЋА	371

Данило Киш

ДУГ

После неколико страшних дана, јутрос је наступило изненадно смирење. Доктор је знао да је то смирење привидно и привремено, и да се у организму болесника збивају неке и за науку потпуно непознате промене, које зависе толико од Бога колико и од компликованог механизма органа и психе. Болесник је лежао на леђима, малко подупрт јастуцима; монитор је показивао правилне откуцаје срца. Тело му је било везано цевима за компликоване инструменте, који су, с једне стране, показивали на екрану рад органа а, с друге, хранили га вештачки, подупирали изнемогле вене, црева, дисајне органе. У миру светле и беле собе чуло се само тихо зујање машине и, каткад, звецкање епрувета, када би болесник покренуо тек малко своје удове. Једно је време гледао у боцу окачену изнад главе, у боцу из које је капала текућина, која је преко провидне цеви уносила у болесников организам живодајну течност.

Очи су му биле широм отворене, малко угасле и разроке, као код људи који су скинули наочари које стално носе.

Споља је било тихо...

Капи у боци откидале су се полако, пупиле, затим нагло клизнуле у цев. И таман док би једна клизала низ провидну цев ка његовом организму, дотле би друга почела да пупи. Болесник је гледао у те капи. Оне су му служиле као нека бројаница. [...] * која је нагло синула у његовој свести, у делу његове свести, да му је смртни час близу. За њим је стајао један живот, ни бољи ни гори од осталих; волео је, патио, путовао, писао. Многи су мислили и писали, поготову после његове осамдесетогодишњице, да је његов живот био испуњен радом и самоћом, а нико није знао колико га је одрицања коштао тај рад, колико је та самоћа била и присилна и спасоносна. Сећао се, као кроз маглу (он, танан стилист, ову фигуру сигурно не би употребио), да је ових дана имао страшне кризе, да се борио свим силама против смрти, да јој се отимао, да је чупао цеви из вена, да јој је пљувао у лице, да је плакао, да је водио борбу с тим фантомом смрти, невидљивим али присутним; стајала је час крај његова кревета, час негде у њему, у његовим цревима, у његовим плућима, у његовом грозничавом мозгу.

А, ево, јутрос је, не зна ни када ни како, дошло смирење. Прихватио је неприхватљиво: да је све за њега завршено, да су му дани, да су му сати одбројани. Покушао је да направи биланс свога живљења, да свој живот сагледа онако како га други виде и насмеја се у себи.

* Празнина у рукопису приче, с обзиром на то да прича није објављена за пишева живота, него из рукописне заоставштине. За ову прилику изоставили смо поједине напомене приређивача ове приче и уопште Кишових сабраних дела, Мирјане Миочиновић, које се тичу варијаната и текстолошког описа рукописа (упор. напомене у: Данило Киш, „Сабрана дела у 15 књига“. Књ. 13: *Складиште*, Београд, „Просвета“, 2006, стр. 420–425). (Прим. ур.)

Умреће, дакле, испунивши живот самоћом, одрицањем и радом; *Јер сва људска настојања уче једно ише исто, да је смисао људског дјела на земљи: закон, мјера, ред и одрицање. А све велико и лијепо што је створено, створено је у крви или зноју, и у шућњи.** Ко је то рекао? Да ли је то негде прочитао или је можда некад сâм написао? Тек, у овом часу, та му се мисао учини ако не утешном а оно бар тачном.

Мислио је како би сад лепо било имати крај себе неког од оних племенитих и мудрих људи које је упознао у животу: Алауповића или госпара Ива Војновића... У целом свом животу упознао је таквих мудрих људи свега двојицу или тројицу. Остали су били такви какви већином људи јесу: ограничени и себични; без смисла за лепо, без разумевања за друге, без знања; људи вођени инстинктом и честољубљем: ка љубави и храни, ка части и пролазној слави. И кад год су ушли у његов живот, остављали су за собом неред, као војске кад поседну град.

Гледао је себе очима других и правио је биланс свог живота онако како га они, други, незнани, виде: за њим су остала његова сабрана дела, у којима је лежала његова биографија, његов језик, измешани са историјом његовог народа: то им је гарантовало оно што људи зову бесмртношћу. Међу његовим хартијама још се налазило неколико књига, брижљиво одабраних и сложених у фасцикле: песме, дневници, белешке. Из свих је тих рукописа избацио све што би га могло компромитовати у очима потомства, сваки лични траг, сваку приватну чињеницу, како би остао у очима потомства што више

* Из Андрићевог писма Тугомиру Алауповићу од 6. јула 1920. Цитирао Мирослав Караулац, нав. дело, стр. 154–155. (Прим. Мирјана Миочиновић)

апстракција, што више писац а што мање човек од крви и меса. Било је у том његовом гесту нечег горког и правичног: он и јесте проживео цео свој век у свету фикције, у свету платонских идеала, а сваки излет у живот био му је само мука и невоља, несналажење и досада. Свака га је животна одлука, она изван света чистих идеја, изван тишине и самоће, само рањавала, сваки му је потез био промашај, сваки сусрет с људима пораз, сваки успех нова невоља; као што је избацио из њих и туђа имена, сву ту ефемерност која може само да окаља његово име: јер доказивати да је будала – будала, то је компромитантно[...]

А онда га, одједном, као удар струје проже мисао која му продре до срца: да није вратио своје дугове. Не духовне него земаљске. (Што се духовних дугова тиче, њих никада ниједан човек није вратио никоме: Богу, мајци, језику, отаџбини.) Не, није мислио на те дугове, њих ће однети са собом на онај свет; (и ако онај свет постоји, ако има неког разлога да постоји, онда је то управо зато: да човек врати своје дугове онима којима је дужан). Мислио је просто на оне дугове који се могу одужити новцем, макар симболично, као поздрав, као руковање, сада кад више нема чекања, када је дошао час за свођење рачуна са светом. А своју скромну стипендију – двеста круна – коју му шаље хрватско друштво „Напредак“ и која му стиже сваког месеца, сасвим уредно (што је право чудо у овим немирним временима, и то треба, макар шта о томе мислили људи, признати К. унд К. институцијама), треба да распореди паметно, да распореди мудро: да свима достигне и да никоме не зафали.

Гледао је како пупе капи у боци причвршћеној изнад његове главе, и бројао је, кап по кап, као да се броје бројаница или златници.

Ивану Матковшеку, *Wachtmeisteru*, што ми је отворио очи за пејзаже, као што војник учи са карте да чита изглед предела; двије круне.

Ајкуни Хрељић, која ме је прва повела за руку преко моста; двије круне.

Ани Матковшек, која ме је научила говору цвијећа и биља; двије круне.

Драгињи Трифковић, учитељици, која ме учила првим словима; двије круне.

Идризу Азизовићу, Арапу, што ме је научио слушати људски глас који може бити инструмент; двије круне.

Љубомиру Поповићу, који ме је научио доброти; јер није довољно бити само добар у души; доброта се учи као азбука; двије круне.

Милану Гавриловићу, који ме научио другарству, јер и другарство се учи као страни језик; двије круне.

Ратку Богдановићу, који ме је научио да другарство није довољно, јер и другарство може бити себичност; двије круне.

Јовану Васићу, учитељу, који ме охрабрио кад ми је храброст затребала да кренем путем књижевности; двије круне.

Тугомиру Алауповићу, што је бдио над мојом душом и мојим тијелом, као над својим рођеним; двије круне.

Мију Пољаку, професору, који ми је омогућио да читам на њемачком, што ми је цијелога живота било од највеће користи и духовном разонодом; двије круне.

Димитрију Митриновићу, који ми је открио да изван ових несрећних касаба постоје и други бољи и срећнији свијетови; двије круне.

Владимиру Гаћиновићу, који ми је открио онај дио свијета и душе који налачи тамној страни мјесеца; двије круне.

Богдану Жерајићу, који ме је затровао сумњом у ваљаност ријечи: од тада их гледам с неповјерењем и важем их све једну по једну, као златнике; двије круне.

Фаники и Евгенији Гојмѐрац, које су ме затровале музиком и љубављу; а музика и љубав, то су као двије сестре близнакиње које се држе за руку... једна свира Шопенову *Полонезу*, а друга својим пјесмама, својим писмима, распаљује у мени свети пламен љубави. Јер на почетку бејаше љубав; четири круне.

Кап из боце беше се откинула, а на њеном месту почела је да пупи друга, но нека, мислио је он, и иначе је овде реч о двома особама, дакле, по једно зрно с бројанице за сваку, по једно сећање за сваку.

Милану Решетару, Јозефу Јиречеку, Вилхелму Јерузалеми, Оскару Евалду, Јозефу Клему, мојим професорима, који ме научише да је знање све а да незнање рађа фанатизам и душевни мрак; десет круна.

Доктору Оскару Александеру, ларингологу из Илице, који ми је оперисао грло, пошто ми је прије тога

објаснио смисао захвата и што ме није лијечио као овцу него као људско чељаде; двије круне.

Конобару из „Златног балона“ у Кракову, што ми је служио *хербайи* онако како ја волим и како ми је требало због здравља, а да је то чинио са осмијехом и радо; двије круне.

Хелени Иржиковски, која ме је научила да дешифрујем божанске хијероглифе музичких нота, како не бих стајао пред том лирском готиком као ајван; двије круне.

Јану Лоцу Непомуцену, што ми је открио да на великом стаблу језика свака птица пјева на свој начин, као у природи, и да су наше преференције за неки од језика исто толико индивидуалне, произвољне и тајанствене као и избор у љубави; двије круне.

Марјану Здјеховском, што ми је открио дубоко коријење тог словенског језичког стабла, одакле ће се разгранати језици Пушкина, Словацког, Мурна, и овај мој боснешки; двије круне.

Маји Нижетић и Јерку Чулићу, који су ме задужили даровима, ријечју и добротом, за вријеме мога тамновања; четири круне.

Несрећном Владимиру Черини, који ми је дао хиљаду динара кад ми је то било најпотребније, дао их такорекућ анонимно, да онај који их прима у невољи не осјећа тај дар као милостињу и као понижење; двије круне.

Непознатом стражару у марбуршкој тамници, који ми је дотурио парче хартије и малецну оловку, у часу када је за мене писати значило преживјети; двије круне.

Сплитском суцу Јерку Московиту, што ми је на суђењу помогао да се ослободим, и тиме показао у коликој мјери лични став и грађанска храброст у тешким временима могу да измијене судбину појединца, судбину коју кукавице сматрају неминовном и проглашавају је фатумом и историјском нужношћу; двије круне.

Жупнику фра Алојзију Перчинлићу, који ми је открио строги, сиротињски и радом испуњен живот фрањеваца; да не постах пјесник, постао бих свећеник; двије круне.

Стипици Лукићу, фрањевачком новису, који ми је доносио у зенички затвор хљеб, вјеру и наду; двије круне.

Часним сестрама Хермини и Епархији, које су ми својим примјером показале како се тијело може потчинити стварима духовним, што сам, у оквиру својих скромних моћи, покушао примијенити за живота и на себе; четири круне.

Госпођи Зденки Марковић,*

Госпару конте Иви Војновићу, мом добротвору и мецени, који је видио у мени оно што сам се и сам надао да имам: дар, то од Бога дато добро и проклетство; двије круне.

Господину Динку Лукшићу из Сутивана, што ми је својим гостопримством учинио дане љепшим а здравље бољим, те заврших своју књигу пјесама; двије круне.

* Андрићева пријатељица из „серкла загребачке ратне бојне“ (М. Караулац), с којом је писац одржавао живу преписку током свог боравка у Риму, почетком двадесетих. Караулчева књига не садржи, међутим, ниједан податак који би говорио о карактеру те особе која је очигледно била Андрићев привилегован саговорник. Отуд, вероватно, и ова празнина и одлагање домишљања. (Прим. Мирјана Миоциновић)

Младом ислѣднику, Бечлији, који ми је приликом хапшења, у Сплиту, дозволио да пошаљем по моје ствари што су ми остале у пансиону; донио ми је Кјеркегора, *Или-или*, и та ће књига извршити на мој дух утицај од пресудне важности; двије круне.

Стражару, који је дозволио да ту књигу извучем из затворског магацина, гдје су нам чували одузете ствари; двије круне.

Јаромиру Студњичком, сарајевском књижару и књигољупцу, који ми је открио васионску свјетлост књиге; двије круне.

Госпави Дунђеровић, која је знала да казује приче из турских земана онако како су некада пјевали гуслари, *мноџо, лијепо и поузвано*; двије круне.

Лују Бакотићу, што ми је омогућио да у Риму не страћим своје вријеме на канцеларијске послове, да ми дужност не пада тешко, но да могу учити, гледати и писати; двије круне.

(На крају, на правом крају, све је ипак добро и све се свршава хармонично. И. А. *Тр. хр.*)

Владиславу Будисављевићу, што ми је својим разумјевањем омогућио да се бавим писањем и изучавањем историје: те су двије ствари у мојем дјелу измијешане и изукрштане, те се не зна гдје једно почиње а гдје се друго свршава; двије круне.

Госпођи Вери Стојић, што се бринула о мојим рукописима и мојој кореспонденцији, с љубављу и поштовањем;

Мидхаду Шамићу, који је откриће мојих извора протумачио као ерудицију а не као стваралачку немоћ; једну круну.

Оном професору што ми је за рођендан поклонио своју књигу афоризама; једну круну (мада би могао и он мени дати што сам је прочитао). Што вели народ, чист рачун дуга љубав.

Болничарки Олги, што ме пази и што ми ставља у вазу свеже цвијеће сваког јутра а преврће ме на постељи лаке руке и брижно.

Бројао је тако у себи, у тишини собе, осветљене вештачким сунцем које јој је давало неки вечерњи сјај. Мисао му је ишла прво хронолошки, а затим је, са растућим боловима (није га болело ништа посебно, болело га је све, болео га је живот), хронологија почела да се брка, догађаји да се премешу, време губи усмереност; дух му је почео поново да се губи; само би се с времена на време појављивала јасна људска мисао, као сунце које се час помаља час скрива иза облака.

Покушавао је том својом бројаницом од инсулинских капи, том бројаницом сличном бисерним зрнцима, да срачуна све те силне новце што их је набројао, да сабере све своје дугове. Почињао је и одустајао, затим опет почињао да броји, с неким нејасним страхом, са страхом сличним дрхтају, да му та његова сиротињска стипендија – двеста круна – неће дотећи, да ће некога морати да сада изостави, да ће неком морати да остане дужан. А кога избацити са списка, кад је и тај списак само део његових дугова. Покушао је онда да смањи тај износ, да га прераспореди, ионако није у питању новчани износ у првом реду, него само знак пажње, последица жеље да се ником не остане дужан на овом свету, бар онолико колико се човек одужити може ближњима, повериоцима, добротворима и наметљивцима подједнако.

Болничарка је седела у суседној просторији и преко отворених врата бацала поглед на монитор на којем се, као узбуркани али једнолични таласи, преносио рад болесниковог срца. У белој уштирканој кецељи и са белом траком у коси седела је за столом, постранце, и читала љубавни роман у *Базару*: возила се широким асфалтним путем; крај ње је седео Ник Честер, распчане кошуље која је откривала његове снажне маљаве груди. Ник је држао десну руку на њеном тврдом бедру; кола су клизила бешумно широким асфалтним путем према Колораду. У једном часу, кад је окренуо главу према њој да би јој рекао то што је чекала већ давно да јој каже... болничарка притисну своје ортопедске сандале свом снагом о зид, како би спречила катастрофу која се помолила иза следећег реда у виду огромног теретњака који се појави иза окука и заблесну фаровима Ника Честера који није стигао да каже речи које му је диктирало његово младо срце. Подигавши поглед са страница *Базара*, где се угасила једна љубав на њене очи, болничарка упути свој сањив и тужан поглед ка монитору: таласи су постајали све узбурканији, преко беле хоризонталне линије поскакивала је, уз танак писак, светлећа тачка, као на монитору за игру тениса (какву је видела у хотелу, пре две године, у Будви).

Онда јој поглед паде на болесника, и учини јој се да покреће усне. Знајући да је у питању неки важан болесник, она на тренутак напусти своје место у седишту кадилака, десно од Ника Честера, и дође до кревета.

Болесник ју је гледао право у очи.

„Треба ли вам нешто?“

„Позајмите ми двије круне.“

Говорио је тихо, с муком, али сасвим разговетно.